

SLAVA PARTLIČ

»Znanost« v agrarni politiki Jugoslavije

Objektivni ekonomski kriterij za ocenjevanje uspešnosti agrarne politike neke države je količina hrane, ki jo pridelava v svojem kmetijskem prostoru in stroški na enoto pridelka. V svetu še vedno velja staro Swiftovo načelo, po katerem je tisti, ki vzgoji dva klasa pšenice tam, kjer je prej rasel en klas, bolj zaslužen za človeštvo in naredi svoji domovini večjo uslugo, kakor vsi politiki skupaj.

Ta – ekonomski – kriterij uvršča jugoslovansko socialistično agrarno politiko med neuspešne. Pridelamo malo, stroški na enoto pridelka pa so visoki, dasiravno je kmečko delo (in tudi delo delavcev v kmetijstvu) komajda plačano. Jugoslavija bi – glede na naravne danosti prostora, ki ga ima, in ob kolikor toliko sodobni tehnologiji – morala pridelati toliko hrane, da bi z njo nasitila kakih 80 milijonov ljudi. Pa je ne pridelala niti toliko, da bi nasitila lastnih 22–23 milijonov državljanov. S tistim, kar pridelava, prehrani okoli 19 milijonov ljudi (ob povprečno dobri letini seveda), za ostale hrano še vedno uvaža. Res je sicer, da se je fizični obseg pridelave od konca vojne do danes že podvojil, toda le ciniki imajo lahko to za »pridelek« znanstveno dognane jugoslovanske agrarne politike. So pa zato avtentično njeni zgodovinski doneski naslednji: okoli tri milijone hektarov neobdelanih zemljišč, izguba 1,2 milijona hektarov kmetijske zemlje v petdesetih letih (pogoltnila jih je urbanizacija ali zarasel gozd), svetovni rekord v hitrosti deagrarizacije prebivalstva (v borih petdesetih letih se je delež kmetov v strukturi prebivalstva zmanjšal s 76,4 na 19,2 odstotka), zmanjševanje in drobljenje kmečke posesti, ustvarjanje velikih, ekonomsko neučinkovitih, ekološko spornih in visoko entropičnih družbenih kmetijskih obratov, deprofesionalizacija kmetijstva in nenehno poslabševanje starostne strukture ljudi, ki delajo na zemlji.

Po podatkih iz popisa prebivalstva v letu 1981 jugoslovanski kmet predstavlja 90 odstotkov vse delovne sile v kmetijstvu, obdeluje 84 odstotkov kmetijske zemlje, redi 86 odstotkov vse živine, ustvarja 75 odstotkov celotne kmetijske proizvodnje in okoli 60 odstotkov tržne proizvodnje. V povprečju je star že več kot 55 let, ima komaj 3,2 hektara veliko posestvo, s povprečno velikostjo parcele 0,5 hektara. V Jugoslaviji le še kakih 20 odstotkov kmetij pridobiva dohodek izključno iz kmetijstva (v Sloveniji le še 11,3 odstotka). Skratka – živež nam pridelujejo pretežno polkmetje, kmečki starostni upokojenci in upokojenci iz delovnega razmerja.

Uspešnost agrarne politike pa se lahko ocenjuje tudi s kakim drugim kriterijem, ne le z ekonomskim. S političnim denimo. V Jugoslaviji – pa tudi v drugih socialističnih državah – je za končno oceno uspešnosti agrarne politike merodajen prav ta – politični kriterij. Zanj pa je uspešna tista agrarna politika, ki vzpostavlja in ohranja željeno ekonomsko in politično ravnotežje med družbenimi stanovi, ki zadovoljuje kolektivne predstave o etičnosti veljavnih produkcijskih odnosov v kmetijstvu. Za ocenjevanje agrarne politike po tem kriteriju pa je pri nas pristoj-

na partija oziroma zveza komunistov, kot vodilna idejnopolitična sila družbe oziroma države.

V minulih 43 letih je bila jugoslovanska agrarna politika tako često na rešetu partijskih plenurnov, a je skozenj vselej prišla s pozitivno oceno. Seveda je zaradi skromnih ekonomskih rezultatov kmetijske prakse doživljala tudi hude kritike, ki so jih sprejemali in priznavali celo njeni arhitekti. Ni pa ta kritika nikdar prodrla do konceptualnega jedra jugoslovanske agrarne politike – do kmečkega vprašanja, kot sintagme za strategijo in taktiko partije do kmetstva v izvedbi revolucije in izgradnji socializma.

Zaradi slabih ekonomskih rezultatov kmetijstva se je jugoslovanska agrarna politika v teh štirih desetletjih često spreminjala in dopolnjevala. Toda spreminjali in dopolnjevali so se pravzaprav le modeli organizacije ekonomskih in političnih odnosov, spreminjala taktika, ne pa tudi strategija zveze komunistov do kmetstva. Šele globalna družbeno-ekonomska kriza, ki je v začetku osemdesetih let razprla vizijo socializma praznih krožnikov kot zastrašujoče realno vizijo, je do te mere načela ideološki napuh jugoslovanske kolektivne politične zavesti, da je javna aktualizacija kmečkega vprašanja postala končno dopustna.

Znanost namreč vse do nedavna ni imela pravice do dvoma v naravnost idealno rešenost kmečkega vprašanja v Jugoslaviji. Naše družboslovje sicer pomni nekaj osamljenih poskusov javnega odpiranja tovrstnih »dilem našega kmetijstva« – denimo poskus sociologa Jožeta Pučnika v davnem letu 1963. Toda take avanture so bile pogubne za avtorje, med ostalimi intelektualci pa so delovale tako zastrašujoče, da so jih odvrčale od želje, da bi svoje intelektualne sposobnosti napačno usmerjali, jih stavili v tako nevarno igro. Nekajdestletna jalovost znanstvene kritike jugoslovanske agrarne politike in njenih »znanstveno-teoretičnih« osnov je tako posledica duhovne kastracije za teme, ki so se kazale kot prepovedane. Oportunizem stroke, ki je le premlevala in ponavljala partijske kritike jugoslovanske agrarne prakse, za nove eksperimentalne modele socialističnih samoupravnih odnosov v kmetijstvu pa post festum vsakič iskala znanstveno argumentacijo, je potemtakem razumljiv. Manj razumljivo pa je dejstvo, da so nekateri naši »znanstveniki« še sredi 70 let, ne le hvalili jugoslovanski model agrarne politike in reševanja kmečkega vprašanja, temveč ju razglašali celo za možen zgled reševanja problemov gospodarsko nerazvitih držav, kot zgled reševanja prehrabnenih problemov narodov. Toda ker so med temi znanstveniki tudi nekateri sedanji radikalni kritiki jugoslovanske agrarne politike, je možno, da so skupaj s politiki v resnici iskreno verjeli, da se bodo skozi nov tip organizacije ekonomskih in političnih odnosov v kmetijstvu protislovni interesi slej ko prej zlili v tako harmonično integracijsko celoto, ki bo to dejavnost pognala v nesluten razvoj, v razvoj, ki bo nekaj novega in nepojmljivega za izkušnje in prakso vseh uspešnih agrarnih politik kapitalistične Evrope. Toda to se žal ni zgodilo. Vendar vera, da je kaj takega kljub vsemu mogoče, da se socializem sme in mora otresti tiranije zakonov klasične ekonomije in znanosti nasploh, vera, ki jo je začel oznanjati boljsevizez, še vedno obvladuje kolektivno politično zavest Jugoslovanov. Dokaz trdoživosti te vere – ne edini in ne najpomembnejši – je denimo ponovno ustoličenje zemljiškega maksimuma v Ustavi SFRJ (resda povečanega z deset na trideset hektarov), čeprav je znanost v javni razpravi dovolj argumentirano dokazovala, da zanj ni opravičila ne v ekonomski in ne v politični teoriji. Priložnosti, da to ideološko blokado odpihnemo na smetišče zgodovine, kamor spada, in s tem naznanimo konec neutemeljeni ekonomski in politični diskriminaciji kmetstva v Jugoslaviji, torej nismo izkoristili. Ideološki predsodki, strah pred kmetstvom, ki so ga v nas

apostoli socializma desetletja zbuja in negovali, ima pač še vedno večjo težo kot znanstvena dejstva. V takem ozračju pa seveda poskusi celovite znanstvene kritike jugoslovanske agrarne politike – ki smo jim priča zadnjih nekaj let – zvenijo kot nedopustna herezija in to toliko bolj, kolikor globlje se spustijo v prepovedano območje kmečkega vprašanja. Na srečo pa je vsaj mračni srednji vek preganjanja heretikov za nami. Vsaj tako kaže zaenkrat neovirano publiciranje teoretičnih del s tega področja, pa tudi medijska popularizacija heretičnih tez tistih avtorjev, ki iščejo vzroke za zgodovinski polom jugoslovanskega modela agrarne politike tudi v polju domnevnih evangelijskih resnic socializma, iz katerih se je napajal.

Vsi resni, sodobni kritiki jugoslovanske agrarne politike (za resne kritike štejemo samo tiste avtorje, ki imajo poleg akademskega naslova dovolj iskričevega duha, znanja in poguma, da znanosti zavestno ne varajo z nobeno ideologijo ali politikom) so si edini v oceni, da za zgodovinsko zgrešenost jugoslovanske agrarne politike ni kriva le izbira napačnih taktik do kmetstva (v Jugoslaviji smo preizkusili brzokone vse možne taktične prijeme), temveč je napačna predvsem strategija, ki gradi socializem kot ekonomsko učinkovit in socialno pravičen sistem na likvidaciji kmetstva, kot posebnega družbenega stanu.

Seveda pa jugoslovanski model agrarne politike ni nastal naključno. Na njegovo snovanje so na eni strani usodno vplivale vizije klasičnega marksizma, na drugi pa teorija in praksa, ki jo je pri razpletanju kmečkega vprašanja uporabila Sovjetska zveza, kot prva socialistična država.

Resnici na ljubo klasični marksizem komunistom ni dal kakih posebnih navodil za oblikovanje agrarne politike v socializmu. Opisoval je le tendence razvoja kmetijstva v kapitalizmu 19. stoletja in pri tem ugotavljal, da je proces koncentracije in centralizacije – tudi zemljiškega lastništva – v kmetijstvu neizogiben, ter da temu nujno sledi smrt kmečke posesti. Njeno izginotje v okvirih buržoazne ekonomije je imel tako le za vprašanje časa. Socializem potemtakem ne bi imel več kaj početi s kmetom, razen da ga organizira na najmanj boleč način oziroma še pred tem izkoristi kot politično podlago socialistične revolucije, saj gre za naravnega zaveznika delavskega razreda. Samo dejstvo, da se v kapitalističnih državah ta projekcija klasičnega marksizma ni uresničila, pa je izzivalo in še vedno izziva različne interpretacije.

Tako nekateri naši avtorji menijo, da se marksistična predvidevanja o hitrem razvoju in dominaciji kapitalistične veleposesti sicer niso uresničila, saj kmetovanje v razvitih kapitalističnih deželah tudi danes obvladujejo družinske kmetije. Poudarjajo pa da so se zato do potankosti uresničile vse druge napovedi klasikov marksizma. Uresničila se je tako napoved o jačanju večjih in propadanju manjših kmetij, uresničil napovedan vpliv razvoja industrije na kmetstvo in na samo industrializacijo kmetovanja. Pri tem navajajo, kako je razvoj industrije v resnici pretvoril milijonske mase kmetstva v delavski razred, povzročil opuščanje drobne kmečke proizvodnje, industrializacija pridelave pa je zajela vse kmetijske dejavnosti in vse proizvodne enote, ne glede na njihovo velikost.

Ni pa malo avtorjev, ki trdijo, da je bilo zmotno samo prepričanje, da za primarno kmetijsko pridelavo veljajo enaki zakoni kapitalistične centralizacije in koncentracije, kot veljajo za industrijo. V prid tej trditvi navajajo dejstvo, da razvite kapitalistične države doslej nikdar niso omejevale kapitalistične koncentracije kmetijske pridelave, pa do nje vendarle ni prišlo, vsaj v večjem obsegu ne. Po njihovem mnenju procese koncentracije in industrializacije zavirajo in omejujejo sami naravni zakoni bioprodukcije, ki so se z ekonomskimi, ekološkimi in etičnimi ugovori zoperstavili razvoju kmetijstva v smer agroindustrije in izsilili družbeno

opredelitev za agrikulturo, kot edino racionalno alternativo človekovega prisvajanja sveta. Odgovor na vprašanje, čemu kmetovanje v razvitih kapitalističnih deželah še danes absolutno obvladujejo družinske kmetije, iščejo prav v tej racionalni opredelitvi za agrikulturo in ne v morebitni romantični zagledanosti kapitalističnih družb v kmečki stan. Razkrivajo nam tako vrsto ekonomsko obratoslovnih in biološko-ekoloških prednosti, ki jih ima družinska kmetija v primerjavi z velikim industrijskim kmetijskim obratom. Ekonomsko obratoslovne prednosti družinske kmetije je izpostavila draga delovna sila v industrijsko razvitih deželah, kajti v kmetijstvu je delovni čas sezonsko neenakomerno razporejen (v živinoreji 7-dnevni delovni teden), deljen, in nasploh težko opredeljiv, delo zahteva tenkočutnost in natančnost pri oskrbi bilk in živali, previdnost pri ravnanju s kemičnimi sredstvi, velika je odvisnost od vremena, velike potrebe po hitrih in decentraliziranih odločitvah ipd. Vse to so žrtve, na katere je pripravljena družina, ki se je odločila za kmetijski poklic zato, ker najde v njem tudi radosti kot so: relativna samostojnost in gotovost, delo na domu, raznovrstnost opravil, delo v naravi ipd. Enako, če ne pomembnejšo, vlogo pa imajo biološko-ekološke prednosti družinske kmetije. Te prednosti strokovnjaki razkrivajo skozi zakon o minimalni entropiji, ki pojasnjuje skrivnost uspeha biotičnih sistemov, skozi zakon, ki ga kmečko posestvo, kljub napredku tehnologije, ne negira. Na ravni osebkov pomeni ta osnovni biološki zakon minimalne izgube oziroma maksimalno izrabo energije in materije za uspešno funkcioniranje biotičnih funkcij. Minimalna entropija v zdravem, uravnoteženem ekosistemu pa pomeni minimalno izgubo energije in materije iz sistema v procesu naravnega kroženja – reciklaže. Še več, v zdravih ekosistemi so življenjski pogoji stabilni in se praviloma izboljšujejo (tako je tudi nastala in se ohranjala rodovitna prst). Zdravi ekosistemi torej spreminjajo okolje sebi v prid in se spremembam sproti prilagajajo. Evolucija se kaže kot uspešen samodejni proces učenja, adaptacije organiziranih struktur in sistemov, ki se razvijajo v smeri vedno večje kompleksnosti, ki je pogoj za uspešno delovanje adaptivnih in homeostatskih mehanizmov. Kompleksnost je torej drugi pogoj za uspešnost sistema, ker mu omogoča, da se ohranja v dinamičnem ravnotežju. Vsak kmetijski obrat pa je umeten biološki sistem, ki ga človek vzdržuje zaradi pridelave hrane in industrijskih surovin. Če tak sistem ne izpolnjuje obeh temeljnih pogojev uspešnosti, ki zagotavljata minimalni input potrebne energije in materije v sistem za njegovo ohranjanje in racionalno delovanje, je ekonomsko neučinkovit in ekološko poguben. Taka pa je industrijalizacija in koncentracija kmetijstva, ki ustvarja megalomanske proizvodne obrate, ločuje živinorejo od poljedelstva, saj prekinja naravni krog kroženja energije in materije. Zaradi izgub, ki pri tem nastanejo, taki sistemi terjajo nesorazmerno velik vnos dodatne energije in materije v sistem (dodaten input je tem večji, čim bolj sta kršena zakona kompleksnosti in minimalne entropije), pa kljub temu povzročajo škodljive stranske učinke v okolju, ker je recikliranje predrago. Sanacija škode je sicer možna, vendar le delno, zahteva pa nova vlaganja, novo porabo energije in materije in tako še povečujejo entropijo teh sistemov. Skratka – industrijska organizacija dela v kmetijstvu vodi v monokulturno poljedelstvo, od tega prostorsko ločeno industrijsko prirejo mesa, mleka, jajc, kar prekinja kroženje materije v sistemu, zmanjšuje proizvodni potencial zemljišč in ustvarja ekološke probleme. V končni fazi se taka koncentracija, centralizacija in industrijalizacija kmetijske proizvodnje razkriva kot energetska potratna, ekonomsko neučinkovito in ekološko pogubno početje. Smiselno in racionalno pa se kaže kmetovanje kot agrikultura, ki ji je cilj: kakovost pridelkov, estetika kulturne krajine, etika

v živinoreji, ekološko prijazno prisvajanje sveta, trajno ohranjanje naravnih virov, minimalna uporaba energije, kemije ipd.

Marksistična predvidevanja o tem, kaj se bo zgodilo s kmetstvom v kapitalizmu, se torej niso uresničila. So pa se zato v vseh socialističnih državah – vsaj v tem so vsi naši strokovnjaki danes edini – pretvorila v dogmo, ki terja likvidacijo kmetstva, likvidacijo nazadnjaškega, kmečkega načina prisvajanja sveta in njegovo metamorfozo v veliko, industrijsko, kolektivno, socialistično kmetijsko proizvodnjo. Vprašanje strategije revolucionarne delavske avantgarde do kmetstva v socializmu je bilo s to dogmo dokončno rešeno, zapečateno. Odprto je ostalo le vprašanje taktike, vprašanje izbire sredstev za uničenje kmetstva, kot posebnega družbenega razreda in njegovo preobrazbo v delavski razred.

Prva kolebanja pri izbiri taktike reševanja kmečkega vprašanja so se pojavila že med boljševiki, takoj po Oktoberski revoluciji, v kateri se je pod plaščem parole »tovarne delavcem, zemljo kmetom, oblast sovjetom« kovalo zgodovinsko zavezištvo med delavstvom in kmetstvom. Lenin – vodilni mislec in usmerjevalec socialistične revolucije in družbene preobrazbe – je svoj pogled na mesto in vlogo kmetstva v socializmu seveda tudi oblikoval pod vplivom klasičnih marksističnih vizij socializma. Verjel je tako v tezo, da vsakršna blagovna proizvodnja, ki temelji na zasebni lastnini proizvodjalnih sredstev, svobodni trgovini in tržni zakonitosti, nujno poraja kapitalistične odnose v socializmu. Tudi drobne blagovne proizvodjalce, kakršni so kmetje, je imel za male kapitaliste, ki predstavljajo stalno nevarnost za socializem. Ni pa bil za to, da se jih preprosto ukine, nasilno razlasti in čez noč uniči. Taktiko, za katero se je pri reševanju kmečkega vprašanja zavzemal, razkriva njegovo znamenito stališče, da je seveda treba »uničiti drobne blagovne proizvodjalce, toda ni jih mogoče preprosto nagnati, ni jih mogoče zadušiti. Z njimi je treba zaživeti, saj jih lahko in mora razsvetliti, spremeniti samo dolgo, počasno in previdno organizatorsko delo«. (Dečja bolest »ljevičarstva« u komunizmu, Beograd 1960). Možnost, da se s kmetom aktivno zaživi, da se ga razsvetli in spremeni, je Lenin videl v zadružništvu. Seveda ne v klasičnem kmečkem zadružništvu, kakršnega je evropski kmet razvijal že desetletja, temveč v neki novi obliki zadružništva, ki bo kmeta razsvetlila, ki bo vsakemu malemu kmetu omogočila, da sodeluje v izgradnji socializma. Žal Lenin ni imel časa, da bi ta model reševanja kmečkega vprašanja razvil do konca in preizkusil v praksi. Njegov naslednik – Stalin – pa se je odločil za učinkovitejšo taktiko reševanja kmečkega vprašanja v socializmu, za nasilje in represijo pri likvidaciji kmetstva. Očitno je, da si je od Leninih naukov zapomnil le to, da je treba kmeta »uničiti«, ker kot lastnik zemlje in sredstev za proizvodnjo predstavlja stalno nevarnost za socializem. In je tako tudi storil ter ob tem mimogrede našel še Sibirijo. S kolektivizacijo – začela se je leta 1929, končala pa 1940. leta, ko so kolhozniki postali še poslednji kmetje – je ukinil nazadnjaški kmečki način proizvodnje in na stežaj odprl vrata napredni, kolektivni, socialistični kmetijski proizvodnji. Za ceno življenj nekaj milijonov ljudi, ki so umrli od lakote in upiranja kolektivizaciji (zahodni viri ocenjujejo, da je kolektivizacija terjala od 5 do 10 milijonov žrtev), je kmečko vprašanje dokončno rešil. Kolektivizacija in likvidacija kmetstva pa je postala dogma in model reševanja kmečkega vprašanja, ki so ga – z izjemo Jugoslavije in Poljske – uporabile vse socialistične države.

Jugoslavija se je pri snovanju agrarne politike in razpletanja kmečkega vprašanja doslej verno držala vseh evangelijskih resnic socializma, ki jih domnevno razodeva klasični marksizem in boljševiška teorija. Le pri izbiri taktike ukinjanja kmetstva oziroma kmečkega načina produkcije se je opredelila proti »trdi« Stalinovi

varianti, a šele potem, ko jo je nekaj let preizkušala na koži lastnega kmetstva. Po letu 1952, ko smo se poslovili od poskusa kolektivizacije jugoslovanskega kmetijstva, ker so bile posledice v pridelavi hrane katastrofalne, je pri razpletanju kmečkega vprašanja v veljavi »mehka«, Leninova varianta ukinjanja kmetstva. Naša nesreča je v tem, da Lenin ni natančno pojasnil in razdelal tistega modela zadruga, skozi katero bi se kmet razsvetlil, spremenil in samoukinil, ter se prostovoljno stopil z veliko, socialistično, kolektivno kmetijsko proizvodnjo. Zgodovina reševanja kmečkega vprašanja v Jugoslaviji je tako zgodovina iskanja te zadruga, ki je vse do danes – kljub nenehnemu eksperimentiranju z novimi modeli organizacije ekonomskih in političnih odnosov – še nismo odkrili. Zato pa smo s temi eksperimenti »razsvetljevanja kmetstva« uničili avtohtono kmečko združništvo, pretrgali vez med kmetijsko pridelavo in predelovalno industrijo, kmeta pa uporabili kot rudnik za ekstrakcijo presežne vrednosti v korist industrije, kot akumulativno rezervo socialistične izgradnje. Kmečko gospodarstvo smo tako popolnoma razvrednotili – ne samo ekonomsko (z načrtnim slabljenjem kmečke posesti, omejitvijo lastnine, »nacionalizacijo« gozdov ipd.) – temveč tudi politično in kulturno. Kmetstvo je takemu razvoju s svojim molkom dalo pravzaprav veliko podporo, kar je navsezadnje razumljivo. Ponujeno jim je bilo nadomestilo. Nadomestilo za izgubljeno perspektivo v kmetijstvu pa je bilo mesto, neomejene možnosti zaposlovanja (fiktivnega) in na pol zastoj eksistenca.

Jugoslovanska agrarna politika je torej v celoti ostajala in ostaja znotraj horizonta boljše vizije socializma. Hkrati z ukrepi, ki so slabili kmečko posest in onemogočali njeno rast, je namreč krepila razvoj državnih oziroma družbenih posestev, spodbujala industrijski način pridelave v njih (ločitev poljedelstva od živinoreje, monokulturno poljedelstvo itn.), ker je pač enostavno verjela, da bo na ta način dosegla nesluten razvoj proizvodjalnih sil v kmetijstvu, umetne, domnevno socialistične, oblike organiziranosti (teh nismo vsiljevali le kmetom, temveč tudi velikim družbenim gospodarstvom) pa nam bi morale zagotoviti tako družbeno produktivnost dela v kmetijstvu, ki bo prekosila dosežke kapitalizma, saj se po Leninu »kapitalizem lahko premaga le, če ustvari znatno višjo produktivnost dela«.

Sodobni kritiki jugoslovanske agrarne politike (Dragan Veselinov denimo) danes mirno trdijo, da je zgodovinska zgrešenost naše agrarne politke prav v teh – antievropskih – prijemih. V kmetijstvu smo namreč počeli prav to, česar Evropa ni delala – onemogočali razvoj kmečke posesti in krepili državna posestva. Ta pa so le slaba različica latifundijskih gospodarstev, ki so v Evropi začela propadati že v 19. stoletju, z agrarnimi reformami ob koncu prve svetovne vojne pa so bila razdeljena med kmečka gospodarstva.

Na to zgrešenost agrarne politike so redki posamezniki opozarjali že veliko prej. Tako je denimo Jože Pučnik že leta 1963 vprašal (O dilemah našega kmetijstva, Perspektive 1963), »kaj pravzaprav hočemo doseči v kmetijstvu. Če nam gre predvsem za to, da rešimo problem kmetijske proizvodnje, utrdimo razmere na tržišču in zagotovimo kulturno in osebnim dohodkom ustrezno preskrbo s kmetijskimi proizvodi, potem je potrebno, da začnemo z nepristransko obravnavo in reševanjem dejanskih razmer in problemov na naši vasi. Ako pa nam gre predvsem za to, da bi čimprej odpravili privatno lastništvo na vasi in za vsako ceno v čim krajšem času ustvarili najbolj razvito obliko kolektivne kmetijske proizvodnje, potem to ne pomeni samo socialne krivice in ekonomske diskriminacije za kmečko prebivalstvo v državi, ampak tudi za vse tiste, ki bi prav tako trpeli zaradi

neurejene in predrage preskrbe s kmetijskimi pridelki«. Bila pa so taka opozorila seveda tedaj »glas petelina, ki je prezgodaj zapel«.

Seveda uradna ideologija in politika ni razglašala, da je cilj agrarne politike likvidacija kmečkega gospodarstva. »Namen socialistične samoupravne družbe je odpraviti eksploatacijo tujega dela, ne pa odpraviti osebno delo kmetov, vse dotlej, dokler je takšno delo možno, to je, na določen način tudi objektivno pogojeno s samo razvojno stopnjo produktivskih sil v naši družbi«. (Edvard Kardelj, Svoobodno združeno delo, 1978) Ni pa skrivala, da bo industrializacija kmetijstva tako možnost slej ko prej ukinila in da »zgodovinsko gledano, privatnolastniško kmečko gospodarstvo kot vodilni in določilni nosilec kmetijske proizvodnje nima prihodnosti, in to prav zaradi svoje omejene možnosti zastran razvoja produktivnosti dela«. (Edvard Kardelj, prav tam)

Morda zvenijo danes trditve, da kmečko gospodarstvo nima prihodnosti, ker je omejeno v svojem razvoju produktivnosti dela, cinično. Cinično zlasti zato, ker smo kmetu to omejenost z neekonomskimi ukrepi umetno vsilili ter mu z ukinitvijo klasičnega združništva, kot obliko kolektivnega kapitala kmetov, dejansko spodrezali razvojno perspektivo. Toda pred desetimi leti tega cinizma večina naših »strokovnjakov« ni videla.

Seveda se nam na koncu tega razmišljanja zastavlja vprašanje, zakaj je jugoslovanska agrarna politika še danes – kljub težki družbenoekonomski krizi in katastrofalnim razmeram v kmetijstvu (naš zaostanek za Evropo, tudi če bi takoj obrnili razvojni trend, znaša že 45 do 50 let) – tako nedovzetna za znanstvene argumente, ki razkrivajo njene zmote. Dragan Veselinov o tem vprašanju takole razmišlja (Mladina, št. 39/85): »Socializem se je pogosto izogibal znanosti zaradi mnenja, da je vse tisto, kar ga opozarja na obstoj zakonitosti, uničuje njegovo fundamentalno tezo: da je človek lastnik naravne in lastne zgodovine, ter da ima pravico odtrgati se od determiniranih zakonov lastnega obnašanja. Ker če je do sedaj zgodovina temeljila na določenih oblikah determinacije človeškega bitja in je socializem prek marksizma poklican, da človeka osvobodi od tiranije zakonitosti in danosti, ki so neodvisne od njegove volje, potem socializmu sploh ni potrebna znanost, ki mu daje opise zakonitosti, po katerih naj bi se gibala določena oblika družbene organizacije dela, političnega sistema itn.« Skratka – Veselinov nam skuša dokazati, da jugoslovanska agrarna politika, jugoslovanski socializem, katerega produkt je, nima pravice izstopati iz tradicionalne ekonomije in tradicionalne znanosti, nima pravice vabiti prebivalstva v voluntarizem, ki mu je temelj družbenega razvoja volja partije ali entuziastično zaupanje v moč določenega političnega sistema. Zaenkrat neuspešno.

Literatura:

1. Čedo Grbić, Seljačko pitanje, Zagreb 1988.
2. Vladimir Stipetić, Prijeti li glad?, Globus, Zagreb 1975.
3. Vladimir Stipetić, Šest teza o agrarnim teškoćama socialističkih zemalja na sadašnjoj etapi njihova privredna razvoja, »Motivacija u ekonomiji socijalističkog samoupravljanja«, Beograd, 1986.
4. Dragan Veselinov, Agrarno pitanje u Jugoslaviji, Beograd 1981.
5. Dragan Veselinov, Sumrak seljaštva, Beograd 1987.
6. Franc Zagožen, Prestrukturiranje proizvodnje z vidika racionalnega izkoriščanja proizvodnih danosti in pocenitve proizvodnje hrane in surovin; referat na znanstveno-tehnološkem posvetu biotehniških ved, april 1986, Brdo pri Kranju.